**УДК 92/94:726.8-047.37(477.83)**
**DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-2-44**

***Ростислав КОВАЛЬ,***
*orcid.org/0000-0001-9284-7505*
*кандидат філологічних наук, доцент,*
*доцент кафедри української та іноземних мов*
*Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського*
*(Львів, Україна) kovalrostyslav@gmail.com*

# ІСТОРІЯ ЛИЧАКІВСЬКОГО ЦВИНТАРЯ У ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

*Личаківський цвинтар у Львові є одним із найстаріших східноєвропейських кладовищ, на території якого знаходяться поховання багатьох відомих людей, котрі зробили вагомий внесок у розвиток політики, науки і культури впродовж останніх кількох століть. Мета цього дослідження полягає в аналізі основних праць та джерел українською мовою, що стосуються історії Личаківського кладовища. Це дасть змогу у перспективі охарактеризувати професійну діяльність людей, які там спочивають, визначити основні напрями розвитку різних галузей науки у Галичині від кінця XVIII до наших днів та розробити відповідну періодизацію. Джерела з історії Личаківського цвинтаря можна поділити на кілька видів: науково-довідкові та енциклопедичні публікації, путівники, мистецькі видання та статті у наукових журналах. Низка праць стосується поховань діячів товариства «Просвіта» і скаутської організації «Пласт», відомих філологів та спортовців. У перерахованих роботах автори дослідили розвиток некрополя, творчість видатних скульпторів, архітекторів та будівничих, проаналізували символіку, представили біографічні дані та маловідомі факти з життя багатьох людей, котрі знайшли тут місце вічного спочинку, запропонувавши різноманітні екскурсійні маршрути. Цінна інформація міститься на сайті кладовища та у мережі «Фейсбук» («Некрополістика», «Спортивний некрополь Галичини», «Львів, Личаківське Кладовище. Музей Під Відкритим Небом», «Музей "Личаківський цвинтар" у Львові», «Фотографії Старого Львова» та інші сторінки). Велику кількість переглядів набирають сюжети, які знімають про цей цвинтар відомі історики, екскурсоводи та блогери. Сьогодні існує необхідність в окремих ґрунтовних працях, присвячених відомим персоналіям, котрі від кінця XVIII до початку XXI століть доклалися до розвитку політики, науки і культури, та є похованими на території Личаківського кладовища, оскільки одним із пріоритетних напрямів сучасних студій з історії педагогіки є вивчення життєвого та професійного шляху знакових особистостей. Це збільшить інтерес до розвитку наукових галузей у Галичині та сприятиме популяризації Личаківського цвинтаря.*

***Ключові слова:*** *Личаківський цвинтар, Львів, історія, розвиток, наука.*

***Rostyslav KOVAL,***
*orcid.org/0000-0001-9284-7505*
*Ph. D. (Philology),*
*Associate Professor at the Ukrainian and Foreign Languages Department*
*Lviv Ivan Bobersky State University of Physical Culture*
*(Lviv, Ukraine) kovalrostyslav@gmail.com*

# HISTORY OF THE LYCHAKIV CEMETERY IN THE WORKS OF UKRAINIAN RESEARCHERS

*The Lychakiv Cemetery, established in 1786 in Lviv, ranks among the oldest in Eastern Europe. The burials of many famous people who have made a significant contribution to the development of politics, science and culture over the past few centuries are located on its territory. This study aims to analyse the main works and sources in Ukrainian related to the history of the Lychakiv Cemetery. This analysis will characterize the professional activities of the people who rest there, determine the main directions of progress of various branches of science in Halychyna from the end of the 18th century to the present day and develop an appropriate periodization. The main sources on the history of the Lychakiv Cemetery can be divided into several types: scientific and reference publications, encyclopaedias, guidebooks, art books and articles in scientific journals. A number of works concern the burials of figures from the Prosvita society and the Plast scout organization, famous philologists and athletes. The authors studied the development of the necropolis, the work of prominent sculptors, architects and builders. They analysed the symbolism, presented biographical data and little-known facts from the lives of many people who found their eternal resting place here. They also offered various excursion routes. Valuable information is available on the cemetery's website and on the Facebook network («Некрополістика», «Спортивний некрополь Галичини», «Львів, Личаківське Кладовище. Музей Під Відкритим Небом», «Музей "Личаківський цвинтар" у Львові», «Фотографії Старого Львова» and other pages). A large number of views are*

*gained by stories filmed about this cemetery by famous historians, tour guides and bloggers. Further research is needed to document the contributions of notable individuals interred at Lychakiv Cemetery between the late 18th and early 21st centuries, those who contributed to the advancement of politics, science and culture, since one of the priority areas of modern researches in the history of pedagogy is the study of the life and professional path of significant personalities. This will increase interest in the history of the development of scientific branches in Halychyna and will contribute to the popularization of the Lychakiv Cemetery.*

***Key words:*** *Lychakiv cemetery, Lviv, history, development, science.*

**Постановка проблеми.** Личаківський цвинтар є одним із найстаріших східноєвропейських некрополів. Це «неповторний скарб старовинного Львова, один із найзнаменитіших його куточків, справжній мистецький шедевр світового рівня, котрий, як і кожне старе кладовище, має свою історію» (Лупій, 1996: 11). Кожне поховання на Личаківському цвинтарі доцільно розглядати з огляду мистецького (цінність пам'ятника на могилі як художнього твору), історичного (тобто внесок людини, яка тут спочиває, в якусь галузь суспільного життя), культурного (могила може бути надбанням кількох народів, які проживали у місті) (Загайська, 2017: 10). На території цього некрополя поховано багато відомих людей, котрі зробили вагомий внесок у розвиток політики, науки і культури за останні кілька століть. Сучасна епоха – це час біографічного буму, коли минуле осмислюється, оцінюється та порівнюється із сучасним крізь життєписи знакових або менш відомих постатей, які стали символами окремих історичних періодів (Розман, 2020: 4). Тому одним із пріоритетних напрямів сучасних студій з історії педагогіки є вивчення життєвого та професійного шляху знакових особистостей.

**Аналіз основних досліджень і публікацій.** Історія розвитку Личаківського цвинтаря та поховання багатьох відомих людей комплексно розглянуті у публікаціях Григорія Лупія (Лупій, 1996), Ігоря Гавришкевича та Михайла Нагая (Гавришкевич, 2003), Любомира Криси та Романа Фіголя (Криса, 2006), Любомира Криси, Михайла Нагая та Марти Тарапацької (Криса, 2014), Роксоляни Загайської (Загайська, 2017), Христини Харчук (Харчук, 2009; 2012; 2013; 2014). З-поміж інших праць відзначимо «Енциклопедію некрополезнавства» Віктора Жадька, в якій автор опублікував власні фото місць поховань відомих особистостей як в Україні, так і за кордоном, на основі архівних матеріалів описав історію кладовищ нашої держави та зарубіжжя (Жадько, 2013). Микола Моздир проаналізував меморіальну різьбу, розглянув її основні типи, локальні особливості, охарактеризував доробок багатьох відомих та анонімних майстрів (Моздир, 1996). Хоча у виданні мова йде про творчість локальних народних майстрів різьби, напрацювання автора допомагають зрозуміти символіку міських кладовищ. **Метою** цього дослідження є аналіз основних праць та джерел українською мовою, що стосуються історії Личаківського кладовища у Львові. Їхнє ґрунтовне вивчення дасть змогу у перспективі охарактеризувати професійну діяльність людей, котрі поховані на його території, визначити основні напрями розвитку різних галузей науки у Галичині від кінця XVIII до наших днів та розробити відповідну періодизацію.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Личаківський некрополь був офіційно відкритий у 1786 році. На його території збереглася значна частина давніх нагробків, гробниць та каплиць (Харчук, 2013: 238). Назва поселення Личаків походить від міщанської родини Лютців, якій воно колись належало. За однією з версій, Личаків – це Lützenhof (двір Лютців) (Мельник, 2010: 7). Художник, заслужений діяч мистецтв України Ігор Гавришкевич, котрий у 1997–2012 роках був директором кладовища, зазначає, що унікальності цьому некрополю, крім історичного значення, додає мистецька складова, оскільки тут реалізували себе видатні скульптори Львова та багатьох європейських міст (Гавришкевич, 2019). Ігор Гавришкевич був одним із засновників громадської організації «Товариство Лева», ініціатором та організатором перших акцій з відновлення занедбаних могил Личаківського цвинтаря. Відомий історик, краєзнавець та мистецтвознавець Микола Голубець у провідному часописі Галичини «Діло» у 1932 році опублікував цикл статей, в яких коротко описав процес формування кладовища та поховання відомих українських діячів (Голубець, 1932). Христина Харчук проаналізувала виникнення, розвиток та занепад перших заміських цвинтарів Львова у другій половині XVII – на початку XX століть: Стрийського, Городоцького, «Папарівки» на Підзамчі та Личаківського (Харчук, 2012). Вона також дослідила процес формування Личаківського некрополя у XVIII–XX століттях, зазначивши, що за цей час можна виділити три основні періоди, в яких панували інскрипції (вписування до цвинтарних книг) чотирма різними мовами, а саме: німецькою (1786–1830 роках), польською і українською (1830–1939 роках), а після 1939 року – російською (Харчук, 2013). Основним джерелом фікса-

ції померлих та розташування їхніх поховань, які нумерувалися для полегшення можливості пошуку кожної померлої особи, були цвинтарні книги. Від 1885 року записи у цвинтарних книгах Личаківського кладовища, які збереглися до нашого часу і знаходяться в архівах, почали робити з особливою педантичністю (Харчук, 2013: 234). Христина Харчук розглянула історію похоронних родинних каплиць на цвинтарі, зазначивши, що найстаріша і найбільш цінна в мистецькому відношенні належала графу Леонарду Вінцентію Дунін-Борковському на полі 6, найпомпезніша – родині Барчевських на полі 70 (Харчук, 2012). Науковиця дослідила українські поховання на кладовищі періоду 1860–1939 років, оскільки вони «становлять важливий історико-меморіальний пласт не лише для Львова і Галичини, але й для усієї України» (Харчук, 2014). У коло її наукових зацікавлень також потрапили польські військові поховання XIX–XX століть у Львові, які здебільшого розміщені на двох великих цвинтарях – Личаківському та Янівському. На Личакові поховані жовніри війська Тадеуша Костюшка, які загинули під час повстання проти царської Росії у 1794 році, та їхні однодумці – ветерани польського Листопадового (1830–1831) та Січневого (1863–1864) повстань (Харчук, 2013). Христина Харчук проаналізувала хід будівництва Польського військового меморіалу у 20-ті роки XX століття та процес його знищення у радянський період (Харчук, 2009). Науковиця Христина Ковальчук розглянула архітектурні форми у нагробках першої половини XIX століття на Личаківському цвинтарі, їх вплив на формування образу пам'ятника та його символічного змісту (Ковальчук, 2006), особливості меморіальної пластики цвинтаря періоду класицизму (Ковальчук, 1999). Історик Любомир Хахула охарактеризував перебіг дискусії стосовно відновлення Польського військового меморіалу на цьому кладовищі (Хахула, 2014).

У 1995 році побачив світ альбом «Пієта в камені» зі світлинами Личаківського цвинтаря знаного фотохудожника Василя Пилип'юка українською, англійською та польською мовами (Пилип'юк, 1995). Наступного року перший директор кладовища Григорій Лупій опублікував книгу «Львівський історико-культурний музей-заповідник "Личаківський цвинтар"» (Лупій, 1996). Автор зазначив, що найдавніші поховання на території теперішнього некрополя з'явилися у першій половині XVI століття. Тоді Личаків був далеким львівським передмістям. Від самого початку існування на Личакові як головному львівському цвинтарі ховали людей привілейованих – відомих політиків, діячів культури, духівництво, військових, вищих державних службовців, заможних городян (Лупій, 1996: 11). Григорій Лупій описав пам'ятники, гробниці та каплиці XIX–XX століть, поховання багатьох відомих людей. Окремий розділ книги присвячений, зокрема, діячам церкви і духовенства. Автор опублікував історію викрадення та віднайдення нагробка з могили діяча українського студентського руху у Галичині, борця за український університет у Львові Адама Коцка. Цікавими є матеріали, які стосуються свідчень про авіакатастрофу у серпні 1919 року під Ратибором у Сілезії (в якій загинули громадсько-військовий діяч, політик, сотник Легіону Українських січових стрільців Дмитро Вітовський та галицький військовик, чотар Української галицької армії Юліян Чучман) та віднайдення кам'яних хрестів з місць поховань українських січових стрільців (Лупій, 1996). У 1998 році вийшов друком довідник-путівник «Личаківське кладовище. Личаківський некрополь». Видання містить карту-схему поховань, інформацію про відомих людей, похованих на цвинтарі, відомості про авторів скульптур і нагробків та супроводжується багатьма світлинами. У 2001 році журналіст, краєзнавець та громадський діяч Андрій Квятковський та фотохудожник Роман Ратушний видали путівник «Цвинтар на Личакові», у якій йдеться про поховання на полях № 1, 2 і 3. Книжка опублікована українською, польською та англійською мовами, містить карту-схему поховань, алфавітний покажчик трьома мовами, світлини могил та список літератури (Квятковський, 2001). Андрій Квятковський був серед засновників «Товариства Лева» та активно долучився до громадських акцій з упорядкування Личаківського цвинтаря. У 2003 році тодішній директор кладовища Ігор Гавришкевич та науковий співробітник Михайло Нагай стали авторами путівника, в якому подали інформацію про відомих людей, котрі там спочивають, надали карту-схему поховань. У цьому виданні вперше значне місце відведене опису новозбудованого Меморіалу воїнів Української Галицької Армії (поле 76) та Полю Почесних поховань (поле 67) (Гавришкевич, 2003). У 2006 році вийшов друком путівник «Личаківський некрополь». Його авторами були фотохудожник Любомир Криса і некрополіст Роман Фіголь. Історик Ярослав Дашкевич у передмові відзначив, що "вперше так широко і масштабно висвітлено відомості про українські поховання за всю історію Личаківського цвинтаря. В реєстр публікації ввійшло біля 700 осіб, що своїм життям

та діяльністю прислужилися Україні і місту Лева. Кожне поле представлене добре організованим і проілюстрованим лаконічним матеріалом, як і кожна особа померлого. Існуюча диспропорція у величині текстів спричинена історико-культурним значенням того чи іншого імені, наявністю фактологічного матеріалу чи інших даних, які дають для авторів можливість зробити певні наукові узагальнення щодо роду діяльності особи" (Криса, 2006). У 2007 році з'явився путівник, присвячений могилам пластунів (Вічна ватра на Личакові, 2007), а у 2009 році – про поховання діячів товариства «Просвіта» (Шпіцер, 2009). У 2010 році опублікована книга урбаністичних есе про колишнє Личаківське передмістя Львова та прилеглі приміські громади, значна частина якої присвячена цвинтарю (Мельник, 2010). У путівнику «Проходи по Личакову» (2014) представлена коротка історія некрополя, інформація про найдавніші поховання, могили відомих діячів, найцінніші пам'ятники, а також п'ять територіальних екскурсійних маршрутів (Криса, 2014). У 2015 році вийшло друком науково-довідкове видання «Поховання спортовців на Личаківському кладовищі», котре стало першою спробою систематизації інформації про діячів спорту, похованих на території некрополя. Путівник доповнений світлинами, алфавітним покажчиком, картою-схемою поховань та списком використаної літератури (Приступа, 2015). У 2017 році Роксоляна Загайська опублікувала працю «Вітер в долонях: Книга проходів Личаківським цвинтарем. Частина перша». Ігор Мельник відзначив, що «поряд з кропітким вивченням відповідних джерел, літератури, періодичних видань Роксоляна Загайська зібрала величезний масив усної історії з розповідей родичів та знайомих осіб, які спочили на цвинтарі. А також сама обійшла усі поля і закамарки кладовища, фіксуючи на фото і відео цікаві наргобки, розшифровуючи вкриті патиною років та мохом чи плющем написи на могилах, відкриваючи невідомі й забуті поховання» (Загайська, 2017: 6). У книзі є інформація про історію некрополя, символіку, маршрути проходів, покажчики полів, поховань, зокрема, скульпторів, архітекторів та майстрів, бібліографія (Загайська, 2017). Окремі публікації стосуються також відомих науковців, котрі займалися класичною філологією (Коваль, 2023), романістикою (Коваль, 2024) та германістикою (Коваль, 2024). У них проаналізовані життя та професійна діяльність філологів, а також уперше укладені екскурсійні маршрути місцями їхніх поховань. Ці дослідження спрямовані на підвищення інтересу до розвитку мовознавства та літературознавства у Галичині. Цінна інформація про Личаківський цвинтар міститься на сайті кладовища та у мережі «Фейсбук» («Некрополістика», «Спортивний некрополь Галичини», «Львів, Личаківське Кладовище. Музей Під Відкритим Небом», «Музей "Личаківський цвинтар" у Львові», «Фотографії Старого Львова» та інші сторінки). У листопаді 2024 року між ГО «Українське Фотографічне Товариство» (УФОТО) в особі її керівника Романа Метельського та комунальним підприємством «Музей "Личаківський цвинтар"» в особі директора Павла Богайчика було підписано меморандум про партнерство. На краєзнавчому онлайновому ресурсі «Фотографії Старого Львова» оприлюднюються різноманітні матеріали про видатних людей, котрі поховані на території кладовища, зокрема, авторства заступника директора кладовища, історика Руслана Серцелевича. Велику кількість переглядів набирають сюжети на YouTube, які знімають про цей цвинтар відомі історики, екскурсоводи та блогери, наприклад, «Личаківський цвинтар: 400 тисяч поховань !!! | Райони Львова» (2022), «Поховання для обраних !? | Личаківський цвинтар» (2024) з відомим львівським некрополістом Ігорем Мончуком, «Таємниці гербів | Личаківське кладовище» (2023) з геральдистом та екскурсоводом Тарасом Завадовським, «Шукаємо самогубців на Личаківському кладовищі» (2024) з автором книги «Право на смерть. Самогубства у Львові часів цісарства», журналістом та істориком Денисом Мандзюком (Мандзюк, 2022), які відзняв співак та ведучий Тарас Гаврик (блог #ЛьвівЯЛюблюТБ) та багато інших. Львів упродовж століть був важливим науковим та освітнім центром, де зосереджені відомі навчальні заклади, в яких викладали і провадили науково-дослідну діяльність видатні вчені. На Личаківському цвинтарі знайшли місце вічного спочинку знані науковці, математики: Стефан Банах (1892–1945), один із творців сучасного функціонального аналізу та Мирон Зарицький (1889–1961), фундатор української математичної культури, батько визначної діячки ОУН та УПА Катерини Зарицької; фізики: Іван Вакарчук (1947–2020), Герой України (2007), міністр освіти і науки України у 2007–2010 роках та багаторічний ректор Львівського національного університету імені Івана Франка, Юрій Рудавський (1947–2007), ректор Національного університету «Львівська політехніка» у 1991–2007 роках, Ігор Юхновський (1925–2024), Герой України (2005), громадський та політичний діяч, академік; інженер Адам Курилло / Adam Kuryłło (1889–1980), професор Львівської політехніки, один із засно-

вників наукової школи залізобетонного будівництва; геологи: академіки Олег Вялов (1904–1988) та Григорій Доленко (1917–1990); географ, академік Олег Шаблій (1935–2023); економісти: професор Степан Вовканич (1936–2019) та академік Мар'ян Долішній (1936–2006); медики: професори Цезар Боржієвський (1930–2020), Анатолій Гнатишак (1917–1997), Михайло Даниленко (1918–2002), Михайло Павловський (1930–2013), організатор та багатолітній голова Українського лікарського товариства, особистий лікар митрополита Андрея Шептицького Мар'ян Панчишин (1882–1943); вчені у галузі ветеринарної медицини: професори Степан Ґжицький (1900–1976), Вацлав Дам'ян Морачевскі / Wacław Damian Moraczewski (1867–1950), Степан Стояновський (1922–2000); філологи: видатний поет, прозаїк, драматург, літературний критик, публіцист та перекладач, громадський і політичний діяч Іван Франко (1856–1916), поет, фольклорист, етнограф та громадський діяч, один з авторів альманаху «Русалка Дністровая» Іван Вагилевич (1811–1866), натураліст, педагог, мовознавнавець, один із засновників української наукової термінології Іван Верхратський (1846–1919), академіки Михайло Возняк (1881–1954), Володимир Гнатюк (1871–1926), Роксолана Зорівчак (1934–2018), Роман Помірко (1942–2020), професори Богдан Задорожний (1914–2009), Володимир Здоровега (1930–2006), Лідія Коць-Григорчук (1926–2018), Ірина Фаріон (1964–2024); історики: професори Ярослав Дашкевич (1926–2010), Володимир Косик (1924–2017), Іван Крип'якевич (1886–1967), Степан Макарчук (1930–2014), Ігор Скочиляс (1967–2020), Богдан Якимович (1952–2022); філософ Казімєж Твардовскі / Kazimierz Twardowski (1866–1938) та багато інших, чий внесок у розвиток науки був значним.

Історія та педагогіка як науки тісно взаємопов'язані, що часто призводить до перетинання і накладання предмету їхніх досліджень (Розман, 2020: 57). Головна особливість і спрямованість використання біографічного методу в історико-педагогічній науці полягає в реконструкції біографії життя з метою виявлення обставин, що визначали характер, спрямованість, здобутки наукової діяльності персоналії (Розман, 2020: 16). Нині основним завданням збереження та увіковічнення українських історико-культурних поховань є не лише їхнє відновлення та реставрація, але й активна популяризація. Поява нових наукових досліджень, пов'язаних з цією тематикою, дозволить відновити історичну пам'ять, зацікавити громадян України своєю історією, проблемою патріотичного виховання молоді (Харчук, 2014: 39). Виміри національної педагогічної біографістики в ракурсі історичних змін та перетворень державно-політичної і соціально-економічної системи займають вагоме місце для інтеграції України в світовий культурно-історичний простір, що являється стимулом всебічної модернізації освіти (Розман, 2020: 4).

**Висновки.** Джерела з історії Личаківського цвинтаря ми поділяємо на такі види: науково-довідкові та енциклопедичні публікації, путівники, мистецькі видання та статті у наукових журналах. Автори цих праць охарактеризували розвиток кладовища, творчість видатних скульпторів, архітекторів та будівничих, проаналізували символіку, представили біографічні дані та маловідомі факти з життя багатьох людей, котрі знайшли тут місце вічного спочинку, запропонувавши різноманітні екскурсійні маршрути. Цінна інформація представлена також на популярних краєзнавчих онлайнових ресурсах та платформах.

Сьогодні ми вбачаємо необхідність в окремих ґрунтовних працях, присвячених аналізу професійної діяльності людей, котрі там поховані, оскільки це дасть змогу визначити основні напрями розвитку різних галузей науки у Галичині від кінця XVIII до наших днів та розробити відповідну періодизацію. Для повноти дослідження необхідно буде також, серед іншого, проаналізувати інформацію іноземними мовами про Личаківський некрополь. Саме у цьому й полягатимуть перспективи наших подальших студій.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Вічна Ватра на Личакові (могили пластунів у Львівському історико-культурному музеї-заповіднику «Личаківський цвинтар»). Львів: ЗУКЦ, 2007. 76 с.

2. Гавришкевич І. Личаківський некрополь: сторінки антропології пам'яті. Вісник Львівської національної академії мистецтв. Вип. 41, 2019. С. 19–24.

3. Гавришкевич І., Нагай М. Личаківський некрополь: малий маршрутний довідник музею «Личаківський цвинтар». Львів: Папуга, 2003. 94 с.

4. Голубець М. Личаківський цвинтар у Львові (Первопочини цвинтаря і його найстарші нагробники). Діло. Львів, 1932. № 232, № 233.

5. Голубець М. Пантеон Галицької Землі (Українські могили на Личаківському цвинтарі). Діло. Львів, 1932. № 235, № 236, № 237, № 238.
6. Жадько В. Енциклопедія некрополезнавства. Київ: Преса України, 2013. 703, [2] с.
7. Загайська Р. Вітер в долонях: Книга проходів Личаківським цвинтарем. Львів: АПРІОРІ, 2017. 416 с.
8. Квятковський А., Ратушний Р. Цвинтар на Личакові. Львів: ЛА «Піраміда», 2001. 198 с.
9. Климентюк Т. М., Ковальчук Х. І. Меморіальна пластика Личаківського цвинтаря періоду класицизму. Вісник Державного університету «Львівська політехніка». Серія «Архітектура», № 375. 1999. С. 179–183.
10. Коваль Р. Професійна діяльність відомих львівських германістів. Інноваційна педагогіка. Вип. 75, 2024. С. 22–29. https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/75.3.
11. Коваль Р., Романчук О., Матлашенко Л. Професійна діяльність відомих львівських філологів-романістів. Інноваційна педагогіка. Вип. 69, т. 1, 2024. С. 25–31. https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.1.4.
12. Коваль Р., Романчук О., Матлашенко Л. Професійна діяльність українських класичних філологів (на прикладі осіб, похованих на території Личаківського некрополя). Інноваційна педагогіка. Вип. 66, 2023. С. 20–26. https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/66.3.
13. Ковальчук Х. І. Архітектурні форми надгробків першої половини XIX ст. на Личаківському цвинтарі у Львові. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Архітектура», № 568. 2006. С. 116–119.
14. Криса Л., Нагай М., Тарапацька М. Проходи по Личакову: Путівник. Львів, 2014. 176 с.
15. Криса Л., Фіголь Р. Личаківський некрополь: путівник. Львів, 2006. 480 с.
16. Личаківське кладовище. Львівський некрополь. Довідник-путівник. Львів: Новий час, 1998. 80 с.
17. Лупій Г. Львівський історико-культурний музей-заповідник «Личаківський цвинтар»: Путівник. Львів: Каменяр, 1996. 367 с.
18. Мандзюк Д. Право на смерть. Самогубства у Львові часів цісарства. Львів: Книговій, 2022. 268 с.
19. Мельник І., Загайська Р. Личаківське передмістя та східні околиці Королівського столичного міста Львова. Львів: Центр Європи, 2010. 352 с.
20. Моздир М. Українська народна меморіальна скульптура. Київ: Наукова думка, 1996. 129 с.
21. Пилип'юк В. Пієта в камені. Львів: Світло і тінь, 1995. 175 с.
22. Приступа Є. Поховання спортовців на Личаківському кладовищі / Є. Приступа, О. Романчук, Р. Коваль, Н. Базиляк, Ю. Мельник, Л. Матлашенко; за заг. ред. Є. Приступи. Львів: Манускрипт, 2015. 64 с.
23. Розман І. Педагогічна біографістика. Ужгород: РІК-У, 2020. 188 с.
24. Серцелевич Р. УФОТО та Музей «Личаківський цвинтар» підписали меморандум про партнерство. URL: https://photo-lviv.in.ua/ufoto-ta-muzey-lychakivskyy-tsvyntar-pidpysaly-memorandum-pro-partnerstvo/
25. Харчук Х. Перші заміські цвинтарі у Львові: виникнення, розвиток і занепад (друга половина XVII – початок XX ст.). Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. № 4. 2012. С. 598–612.
26. Харчук Х. Польський військовий меморіал на Личаківському цвинтарі. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 18. Львів, 2009. С. 76–79.
27. Харчук Х. Польські військові поховання у Львові (XIX–XX ст.). Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. № 5. 2013. С. 298–310.
28. Харчук Х. Похоронні родинні каплиці Личаківського цвинтаря. Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Вип. 5. Львів, 2012. С. 129–133.
29. Харчук Х. Українські історико-культурні поховання на Личаківському цвинтарі у Львові (1860–1939). Молодий вчений, №10 (13), 2014. С. 35–39.
30. Харчук Х. Формування Личаківського некрополя у Львові (XVIII–XX століття). Вісник Львівської комерційної академії. Серія – Гуманітарні науки. Вип. 11, 2013. С. 232–239.
31. Хахула Л. Проблема відновлення Польського військового меморіалу у Львові в польській та українській пресі кінця XX – початку XXI століття. Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Вип. 7, 2014. с. 119–138.
32. Шпіцер В., Яневич В. Поховання просвітян на Личаківському кладовищі (путівник). Львів, 2009.

## REFERENCES

1. Vichna Vatra na Lychakovi (mohyly plastuniv u Lvivskomu istoryko-kulturnomu muzei-zapovidnyku "Lychakivskyi tsvyntar") [Eternal Fire at Lychakiv (graves of scouts at the Lychakiv Cemetery). Lviv, 2007. 76 s. [in Ukrainian].
2. Havryshkevych I. (2019) Lychakivskyi nekropol: storinky antropolohii pamiati [Lychakiv necropolis: memory anthropology pages]. Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv, 41. 19–24. [in Ukrainian].
3. Havryshkevych I., Nahai M. (2003) Lychakivskyi nekropol: malyi marshrutnyi dovidnyk muzeiu «Lychakivskyi tsvyntar» [Lychakiv Necropolis: a small route guide of the Lychakiv Cemetery Museum]. Lviv, 94 s. [in Ukrainian].
4. Holubets M. (1932) Lychakivskyi tsvyntar u Lvovi (Pervopochyny tsvyntaria i yoho naistarshi nahrobnyky) [Lychakiv Cemetery in Lviv (The origins of the cemetery and its oldest tombstones)]. Dilo. № 232, № 233. [in Ukrainian].
5. Holubets M. (1932) Panteon Halytskoi Zemli (Ukrainski mohyly na Lychakivskim tsvyntari) [Pantheon of the Galician Land (Ukrainian graves at the Lychakiv Cemetery)]. Dilo. № 235, № 236, № 237, № 238. [in Ukrainian].
6. Zhadko V. (2013) Entsyklopediia nekropoleznavstva [Encyclopedia of Cemetery Studies]. Kyiv, 703, [2] s. [in Ukrainian].
7. Zahaiska R. (2017) Viter v doloniakh: Knyha prokhodiv Lychakivskym tsvyntarem [Wind in the Palms: A Book of Passages through the Lychakiv Cemetery]. Lviv, 416 s. [in Ukrainian].

8. Kviatkovskyi A., Ratushnyi R. (2001) Tsvyntar na Lychakovi [Lychakiv Cemetery]. Lviv, 198 s. [in Ukrainian].

9. Klymentiuk T. M., Kovalchuk Kh. I. (1999) Memorialna plastyka Lychakivskoho tsvyntaria periodu klasytsyzmu [Memorial sculpture of the Lychakiv Cemetery from the Classicism period]. Visnyk Derzhavnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriia «Arkhitektura», 375. 179–183. [in Ukrainian].

10. Koval R. (2024) Profesiina diialnist vidomykh lvivskykh hermanistiv [Professional activities of famous Lviv specialists in the field of German studies]. Innovatsiina pedahohika, 75. 22–29. https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/75.3. [in Ukrainian].

11. Koval R., Romanchuk O., Matlashenko L. (2024) Profesiina diialnist vidomykh lvivskykh filolohiv-romanistiv [Professional activities of famous Lviv romance philologists]. Innovatsiina pedahohika, 69 (1). 25–31. https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.1.4. [in Ukrainian].

12. Koval R., Romanchuk O., Matlashenko L. (2023) Profesiina diialnist ukrainskykh klasychnykh filolohiv (na prykladi osib, pokhovanykh na terytorii Lychakivskoho nekropolia) [Professional activities of Ukrainian classical philologists (on the sample of persons buried at the Lychakiv necropolis)]. Innovatsiina pedahohika, 66. 20–26. https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/66.3. [in Ukrainian].

13. Kovalchuk Kh. I. (2006) Arkhitekturni formy nadhrobkiv pershoi polovyny XIX st. na Lychakivskomu tsvyntari u Lvovi [Architectural forms of tombstones of the first half of the 19th century at the Lychakiv Cemetery in Lviv]. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriia «Arkhitektura», 568. 116–119. [in Ukrainian].

14. Krysa L., Nahai M., Tarapatska M. (2014) Prokhody po Lychakovu: Putivnyk [Walks through Lychakiv: Guide]. Lviv, 176 s. [in Ukrainian].

15. Krysa L., Fihol R. (2006) Lychakivskyi nekropol: putivnyk [Lychakiv Necropolis: guide]. Lviv, 480 s. [in Ukrainian].

16. Lychakivske kladovyshche. Lvivskyi nekropol. Dovidnyk-putivnyk (1998) [Lychakiv Cemetery. Lviv Necropolis. Guidebook]. Lviv, 80 s. [in Ukrainian].

17. Lupii H. (1996) Lvivskyi istoryko-kulturnyi muzei-zapovidnyk «Lychakivskyi tsvyntar»: Putivnyk [Lviv Historical and Cultural Museum-Reserve "Lychakiv Cemetery": Guide]. Lviv, 367 s. [in Ukrainian].

18. Mandziuk D. (2022) Pravo na smert. Samohubstva u Lvovi chasiv tsisarstva [The Right to Death. Suicides in Lviv during the Kaiser Era]. Lviv, 268 s. [in Ukrainian].

19. Melnyk I., Zahaiska R. (2010) Lychakivske peredmistia ta skhidni okolytsi Korolivskoho stolychnoho mista Lvova [Lychakiv Suburbs and Eastern Outskirts of the Royal Capital City of Lviv]. Lviv, 352 s. [in Ukrainian].

20. Mozdyr M. (1996) Ukrainska narodna memorialna skulptura [Ukrainian folk memorial sculpture]. Kyiv, 129 s. [in Ukrainian].

21. Pylypiuk V. (1995) Piieta v kameni [Pietà in stone]. Lviv, 175 s. [in Ukrainian].

22. Prystupa Ye. (2015) Pokhovannia sportovtsiv na Lychakivskomu kladovyshchi [Graves of athletes at the Lychakiv Cemetery] / Ye. Prystupa, O. Romanchuk, R. Koval, N. Bazyliak, Yu. Melnyk, L. Matlashenko; za zah. red. Ye. Prystupy. Lviv: Manuskrypt, 64 s. [in Ukrainian].

23. Rozman I. (2020) Pedahohichna biohrafistyka [Pedagogical biographical studies]. Uzhhorod, 188 s. [in Ukrainian].

24. Sertselevych R. UFOTO ta Muzei «Lychakivskyi tsvyntar» pidpysaly memorandum pro partnerstvo [The Ukrainian Photographic Society and the Lychakiv Cemetery Museum signed a memorandum of partnership]. URL: https://photo-lviv.in.ua/ufoto-ta-muzey-lychakivskyy-tsvyntar-pidpysaly-memorandum-pro-partnerstvo/ [in Ukrainian].

25. Kharchuk Kh. (2012) Pershi zamiski tsvyntari u Lvovi: vynyknennia, rozvytok i zanepad (druha polovyna XVII – pochatok XX st.) [The first suburban cemeteries in Lviv: emergence, development and decline (second half of the 17th – beginning of the 20th century)]. Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoi biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka, 4. 598–612. [in Ukrainian].

26. Kharchuk Kh. (2009) Polskyi viiskovyi memorial na Lychakivskomu tsvyntari [Polish War Memorial at Lychakiv Cemetery]. Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist, 18. 76–79. [in Ukrainian].

27. Kharchuk Kh. (2013) Polski viiskovi pokhovannia u Lvovi (XIX–XX st.) [Polish military burials in Lviv (19th–20th centuries)]. Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoi biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka, 5. 298–310. [in Ukrainian].

28. Kharchuk Kh. (2012) Pokhoronni rodynni kaplytsi Lychakivskoho tsvyntaria. [Funeral family chapels of the Lychakiv Cemetery]. Ukraina-Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist, 5. 129–133. [in Ukrainian].

29. Kharchuk Kh. (2014) Ukrainski istoryko-kulturni pokhovannia na Lychakivskomu tsvyntari u Lvovi (1860–1939) [Ukrainian historical and cultural burials at the Lychakiv Cemetery in Lviv (1860–1939)]. Molodyi vchenyi, 10 (13). 35–39. [in Ukrainian].

30. Kharchuk Kh. (2013) Formuvannia Lychakivskoho nekropolia u Lvovi (XVIII–XX stolittia) [Formation of the Lychakiv Necropolis in Lviv (17th – 20th centuries)]. Visnyk Lvivskoi komertsiinoi akademii. Seriia – Humanitarni nauky, 11, 232–239. [in Ukrainian].

31. Khakhula L. (2014) Problema vidnovlennia Polskoho viiskovoho memorialu u Lvovi v polskii ta ukrainskii presi kintsia XX – pochatku XXI stolittia [The problem of restoring the Polish War Memorial in Lviv in the Polish and Ukrainian press of the late 20th – early 21st centuries]. Ukraina-Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist, 7. 119–138. [in Ukrainian].

32. Shpitser V., Yanevych V. (2009) Pokhovannia prosvitian na Lychakivskomu kladovyshchi (putivnyk) [Burials of Prosvita Society figures at the Lychakiv Cemetery (guidebook)]. Lviv. [in Ukrainian].